

GYERMEKVÉDELEM ÉS BÜNTETŐJOG

Különlenyomat a Budapesti Szemle 1907. deczemberi füzetéből
Budapest 1907.

Jogtörténeti visszatekintés alapján legbiztosabban megítélhetjük azt, vajon a jogrendszernek valamely ága felmeneteles haladásban van-e, vagy megállott, vagy abban épen visszaesés mutatkozik-e?

Két jellemző jogtörténeti adattal kezdem tehát.

1. A XVI. század végén Amsterdamban a népbíróság tagjai megütköztek azon, hogy a hatályban volt törvények alapján fiatalok bűntetteket lopás miatt vérpadra kellett volna küldeniök. Ezek az egyszerű, józan, gyakorlati észjárású polgárok embertelennek és oktalannak találták a tételes jogot és inkább felmentették a fiatalok tolvajokat, mintsem hogy halálbüntetéseket szabtak volna ki. A felmentő ítéletek arra indították Amsterdam város tanácsát, hogy 1595-ben és 1597-ben felépíttesse azokat a letartóztató intézeteket, a melyek Európa szárazföldjén a fogházaknak első mintájául szolgáltak.

A csak sanyargatásra szánt régi tömlöczök helyett ezekben a fogházakban az elítélteket megfelelő oktatással és munkával iparkodtak rendes életmódra szoktatni.

A megszokott régi jogszabályokkal azonban nehéz hirtelen szakítani.

1833-ban Angliában felakasztásra ítélték egy 9 éves gyermeket a miatt, mert bottal betört egy ablaktáblát és az ablakon át bemászva két penny értékű festéket lopott.

Sok más ilyen jellemző esetet említhetnék.

2. A mint az angol jognak e szabályából is kitűnik, régebben a fiatalok bűncselekményei esetén is a megtorlás szempontja, a szigor és az elrettentés elve volt az uralkodó.

Mekkora pazarlás volt az emberéletben! Mánapság a művelt államokban sok száz züllésnek

indult fiatalok nevelnek becsületes munkásokká, a kiket a régi tételes jogok szerint ki kellett volna végezni.

Az elhagyatott és büntettes ifjúságot a XIX. század elejéig a börtönökben, dologházakban és egyéb épületekben minden elkülönítés és változtatás nélkül együtt helyezték el a felnőtt büntettekkel, elmebetegekkel és elzüllött csavargókkal. A közös elzárásban elhelyezés pedig erkölcsi nevelés, kellő oktatás és felügyelet nélkül arra vezetett, hogy a megátalkodott, erkölcsileg romlottabb egyének elrontották a támasz nélkül maradt gyakran csak elhagyott, de nem züllött gyermekeket és ifjakat.

3. A régi törvények alapján évszázadokon át alkalmazott halál- és testi büntetésekkel szemben a XVIII. század vége óta minden államban a szabadságvesztésbüntetés volt a megvalósítandó cél.

Nagy költséggel fogházakat építettek és ezeket az egészségtan és az emberiség követelményeinek megfelelően berendezték. A büntetéseket mindjobban enyhítették, végre a fiatalok bűncselekményei esetén néhány napi vagy heti fogház lett a rendes büntetés. E mellett legfeljebb a felnőtt büntettekkel való elkülönítésre törekedtek, de ezt is csak azok az államok, például Belgium tudták a valóságban keresztülvinni, amelyek magánzárkák építésére milliókat költhettek.

Szemben a kivégzésekkel és a testi büntetésekkel, a fiatalok fogházakban való elhelyezése tagadhatatlanul emberesebb elbánás volt. De a múlt században nagyot tévedtek a legnemesebb emberszeretettől áthatott szakférfiak akkor, midőn a rend szerint közös elzárásban eltöltött néhány heti vagy hónapi fogháztól csodatevő hatást vártak.

Ezen a téren is bebizonyult, mikép a reformeszméknek gyakran az a sorsuk, hogy mihelyt megvalósítják őket, nemsokára felismerjük fogyatkozásukat és tökéletlenségüket. Ezt nem is szabad elszomorító ténynek tekinteni.

Ebben rejlik az emberiség haladásának egyik biztosítéka.

Mihelyt azonban a reformeszmék tökéletlen

intézetekbe és orvosok kezelése alá tartoznak.

A kérdésnek ez a részlete nem a jogásznak, hanem az orvostudomány munkásának hatáskörébe tartozik.

Ha azonban e szerencsétlenek közt közveszélyes büntettek akadnak, velük szemben nem a rövidtartalmú szabadságvesztésbüntetést kell alkalmazni, hanem ellenük a jogrendet és a társadalmat állandó gyógykezeléssel, valamely intézetben tartással kell megóvni.

c/ A nem anormális 12 éven alóli gyermekek és a 12-16 éves fiatakorúak bűncselekményeinek okai szerfelett bonyolultak.

Részben előidézi azokat a nyomasztó gazdasági helyzet és az a tény, hogy korunkban a fiatakorúak nagyobb mértékben vannak ráutalva a kereső munkára, mint évtizedek előtt.

Másik, de korántsem kizárólagos tényezőt a lelki életnek a serdülés korában fellépő zavarai alkotják. Ezekről az elmekörtan művelői tudnak sokat beszélni. Ezek azonban megfelelő elbánással rendszerint elháríthatók.

Legnyomatékosabb okok: a romlott környezet, az erkölcstelen példa, a szülők szivtelensége és szeretetlensége, a családi élet kötelékeinek a szülők egy részénél tapasztalható ijesztő meglazulása, a nevelés elhanyagolása, főleg a nagyvárosokban a moralitásnak általános hanyatlása és a vallásos érzés nemesebb erkölcsi felfogás hiánya, az élvezetvágy és a lépten-nyomon kínálkozó alacsony gyönyöröknek mértéktelen szeretete, végre a nagyobb városokban oly sokszor kínálkozó alkalom.

A francia kriminológusoknak legfényesebb tehetsége, Tarde figyelmeztetett két jelentős tényezőre. Az egyik: az utánzásnak hatalmas és titokzatos törvénye, mely a gyermekeknek és ifjaknak akaraterő és ellenállási képesség nélküli lelkét oly könnyen befolyásolja. A másik, hogy a büntetendő cselekmények ma jobban jövedelmezők és sokkal kevesebb kockázattal /legfeljebb néhány napi fogházbüntetéssel/ járnak, mint régente.

Mindezek az okok főleg a nagy városokban a fiatakorúak ezreit juttatják a rendőri hatóságok

és a büntető bíró elé.

II. Hatályban levő büntetőjognak és alkalmazásának eddigi eredményei.

Ha vizsgáljuk: mily rendelkezésekkel, minő eszközök útján iparkodik büntetőtörvénykönyvünk ellensúlyozni a fiatakorúak bűncselekményeinek fennebb vázolt okait? a következő eredményekhez jutunk:

Ha 12 éven aluli gyermek követett el bűncselekményt, az igazságügyi hatóságok jelenleg nem tehetnek semmi intézkedést a végből, hogy a fiatakorúnak további erkölcsi romlását megakadályozzák. Ha pedig a bűncselekményt 12-16 éves fiatakorú követte el, az igazságügyi hatóságok: a/ a mennyiben a fiatakorúnak a cselekmény bűnössége felismerésére szükséges belátási képessége nincs, a terheltet javító itnézetbe utalhatják; b/ a mennyiben pedig a belátási képességet megállapítják, a fiatakorút börtön- vagy fogházbüntetésre ítélik.

Minthogy azonban a jelenlegi öt javító intézetben a büntettes fiatakorúaknak egy tizede számára sincs hely, ennél fogva a bűnösség megállapításakor az esetek nyolcztized részében a büntető tárgyalásnak eredménye az lesz, hogy a fiatakorút néhány hónapi vagy heti fogházbüntetésre ítélik.

A rövidtartamú fogházbüntetést a fiatakorú jelenleg rendszerint a kisebb bírósági fogházakban tölti ki, többnyire felnőtt csavargókkal, szokásos büntettekkel közös elzárásban, igen gyakran minden munkáltatás és erkölcsi oktatás nélkül.

A kik manapság a büntetési rendszer kérdéseivel foglalkozunk, legnagyobb részben egyetértünk abban, hogy a rövidtartamú szabadságvesztés nemcsak a büntetés céljait nem képes elérni, hanem egyenesen ártalmas is.

Azon fiatakorú csavargók számára, a kik a nyomornak minden szenvedését és bűnét már megismerni tanulták, a rövidtartamú fogház gyakran kedvezőbb helyzetet teremt, mint a minő az illető

nek az életben jutott. Az egészségtan követelményeinek megfelelően berendezett fogház kedvező viszonyainak megismerése után a fiatalok még kevésbé fog tartózkodni attól, hogy rövid idő alatt újabb bűncselekményt kövessen el.

Néhány heti vagy hónapi szabadságvesztés arra sem alkalmas, hogy a fiatalok egyéniségét munkára és rendes életmódra szoktassa, őt társadalmilag használhatóvá tegye. Ellenkezőleg a felnőtt büntetésekkel közös elzárásban töltött idő rendszerint fokozza a züllésnek indult fiataloknak erkölcsi romlását.

Ezenfelül a rövidtartamra fogházba vagy toloncházba helyezés egyáltalán nem védi meg a társadalmat. Néhány nap vagy hét múlva a fiatalok visszatér ugyanabba a környezetbe és azon életviszonyok közé, amelyek züllését okozták. Még ha akarna is a régi környezettől szabadulni, nem teheti, mert a mióta a fogházból szabadult, gyakran nem kap tisztességes munkát.

Mind ezek alapján nem lehet csodálni, ha a fiatalok büntetéseinek száma visszaesőkké lesznek.

A bűnügyi statisztika hazánkban és a külföldön megczáfolhatatlanul bizonyítja, hogy a fiatalok büntetéseinek száma az utolsó évtizedekben jelentékenyen növekszik is.

Ez a tétéles büntetési rendszernek mindenél ékebben szóló bírálata.

III. A reform útjai.

Ha pedig a büntetési rendszer jelenlegi eszközei alkalmatlanok, akkor törvényhozásunk, midőn a megfelelőbb szabályozásnak módzatait keresi, miképen a görög rege Heraklese, válaszütra jutott.

Két világnézet közt kell választania.

I. Az egyik, amelyhez a büntetőtörvénykezés pessimistái és a megtorlás elvének hívei tartoznak, a büntetések szigorításától, különösen a testi büntetés visszaállításától várja az eredményt.³

Ez a gondolatmenet visszavezetne bennünket

a dereshez; végeredményben pedig, ha egy-két botlás nem segít, a bitófához. Oda jutnánk ismét, a honnan Amsterdam város tanácsának tagjai már 1595-ben elfordultak. Visszatérnénk a testi büntetésekhez, melyek eltörléséért a XIX. század harmadik és negyedik évtizedében Deák Ferencz, br. Eötvös József, Szemere Bertalan és nagynevű több más magyar államférfi oly nemes hévvel küzdött.

2. A másik gondolatmenetet az újabb irányoknak köszönhetjük.⁴

Ennek lényege a következő: vizsgálni kell a fiatalok bűncselekményeinek tényezőit és okait. Ezek hatását lehetőleg meg kell szüntetni vagy legalább minél több fiatalokra nézve csökkenteni. A fiatalok ki kell emelni abból a környezetből, mely erkölcsi romlását okozta. Ennek kapcsán enyhíteni kell némely társadalmi igazságtalanságokat, melyek hatását sok árva vagy félárva elhagyott vagy martirgyermek keservesen érzi.

A megtorlás teréről át kell mennie a tág értelemben vett társadalmi tudományok mezejére. Nem az elrettentést kell célul tűzni, hanem törkedni kell a fiatalok felemelésének, megmentésének, erkölcsi átalakításának munkáját végezni. Minthogy azonban az utóbbi cél elérésére a rövid tartamú fogház egyáltalában nem alkalmas, sőt annak több irányban rontó vagy káros befolyása is van, azt lehetőleg mellőzni kell. Helyébe lép a hosszabbtartamban, megfelelő munkáltatás mellett és kellő oktatással végzett nevelés, nem többé a kisebb bírósági fogházban; melynek erre se személyzete, se helyiségei, se a munkáltatásra alkalmas berendezései nincsenek, hanem külön intézetekben, melyeket akár az állam, akár a magánjótékonyok, akár a társadalmi szervezet állítanak fel.

A büntetőjogot ki kell egészíteni a gyermekvédelmi törvény szélesebb keretű rendelkezéseinek és a társadalmi munkának.

Ha a bűncselekmény oka /a mint, sajnos, ez a rendszerinti eset/ a család volt, a méltatlan szülőktől el kell vonni a szülői hatalmat, vi-

szont növelni kell a tisztességes szülő hatalmát a züllésnek induló gyermekkel szemben. Ellenőrizni kell az iskolai kötelesség pontos teljesítését. Törekedni kell arra, hogy az iskola ne csak tanítson, hanem neveljen is. Minden alkalmas eszközzel küzdeni kell az alsóbb néposztályok nyomora, tudatlansága és erkölcstelensége ellen.

Mindezen irányokban legtöbbit a praeventív gyermekvédelem nemes munkája tehet. Minél korábban kezdődött ez, annál biztosabb az eredmény.

Mi magyarok büszkén utalhatunk arra a hatalmas, nagyszabású gyermekvédelmi munkára, amely az állami gyermekmenhelyekben és az azokhoz tartozó gyermektelepeken az 1901:VIII. és XXI. t.cz.-ek, az 1903 június 24-én kibocsájtott gyermekvédelmi szabályzat /I/V. C.sz. belügyminiszteri rendelet/ és a fennebb említett folyó évi 60.000 számú korszakos rendelet alapján folyik. Az állami menhelyekben és az azokhoz tartozó telepeken immár 33.500 gyermeket tartanak meg az életnek és a becsületes munka számára.

IV. Büntetőjogi reformok.

A gyermekvédelem munkáját viszont a büntetőjogi törvényhozásnak kell kiegészítenie.

A büntetőjog évezredekken át az állami zsarnokságnak és a hatalmi önkénynek készséges eszköze volt. Az utolsó három évtized újabb tudományágainak és új kutatási módszereinek köszönhetjük, hogy a büntetőtörvényhozás ma számos irányban a gyengék oltalmazását, az elhagyatott társadalmi osztályok védelmét tűzi ki céljául. Századunknak s bizonyára az emberiség egész művelődésének legnagyobb problémái, a nagy társadalmi kérdések éreztetik itt is hatásukat és arra indítják korunk törvényhozását, hogy a fiatalok bűnügyeiben teljesen szakítson a régi jogrendszerrel.

A "büntető novella" alap gondolata e részben az, hogy a bűncselekményt elkövetett fiatalokkal, a ki sokszor inkább szerencsétlen, semmint bűnös, meg kell ismertetni a becsületes, munkás életét és meg kell aczélni akaraterejét arra, hogy önuralmát gyakorolva, saját elhatározásából,

tisztességes munkával kereshesse boldogulását és jövőjét.

A külföldi tapasztalatok már is bizonyítják, hogy azoknál a fiataloknál, a kik nem anormálisok, illetőleg betegek, a megfelelő nevelésnek az esetek 80-90 %-ában meg is van a maga hatása.

A "büntető novella" hatályban levő jogunknak idevágó rendelkezései helyébe a következő új jogszabályokat iktatja.

A 12 éven alóli gyermek, ha bűncselekményt követett el, sohasé jut fogházba vagy tolonczházba, a bíróságnak azonban módja lesz arra, hogy az arra hivatott hatóságok a gyermeknek megmentése végett megfelelő intézkedéseket tehessenek.

A 12-18 éves fiatalokkal szemben a javaslat a bíróságot, illetőleg közigazgatási hatóságot felhatalmazta arra, hogy megfelelő osztályozást és individualizálást vihessenek keresztül.

A javaslatnak büntetéstpótló eszközei a következők: 1. szülői vagy iskolai fenytetés; 2. bírói dorgálás; 3. szigorúbb felügyelet mellett próbára szabadlábbon hagyás; 4. javító nevelés határozatlan időtartamban, melynek tartama a fiatalok munkájától és magatartásától függ és mely a 21. életévig terjedhet.

Csak ha az eszközök nem mutatkoznak alkalmazhatónak, akkor helyezhető a fiatalok 5, illetőleg 10 év tartamára kellően berendezett külön fogházba, esetleg egy hónapnál rövidebb tartamú fogházbüntetését más elítéltektől elkülönítve tölti ki.

A bíró szerepe a javaslat szerint teljesen megváltoznék. A bírónak többé nem az a feladata, hogy büntessen, hanem a fiatalok érdekeinek képviselőjévé, bizonyos mértékig gyámkodó, oltalmazó hatósággá változik át. Biztosra veszem, hogy a magyar bírói kar, melynek magam is tagja voltam és annyi kiváló tehetségét ismerem, ez a nemes munkakört nem fogja visszautasítani.

V. Gyakorlati aggodalmak.

Azok közül, a miket a gyakorlat szakfőnökei a javaslat tárgyalása alkalmával az új gondolatokkal szemben felhoztak, legnyomatékosabb az a kettő, hogy a magyar társadalom nem kapható a patronage nehéz munkájára és hogy nem lesznek megfelelő számban intézeteink, a hol a javító nevelés végezhető volna.

a/ Az előbbi állítás ellen határozottan fel kell szólalnom. Ivéken lehetne kifejtennem azt a szakadatlan, céltudatos, sikeres és folytonosan fokozódó munkát, a mi a gyermekvédelem és a züllésnek induló fiatalok érdekében az igazságügyi és a belügyi kormányok, az állami gyermekmenhelyek országos felügyelője, a bíróságok és ügyészségek számos vezető tagja, a székesfővárosi államrendőrség bűnügyi osztálya, a budapesti ügyvédi körnek évek előtt megalakult s több mint 200 tagot számláló gyermekvédő bizottsága és a társadalmi tényezők közül elsősorban a bámulatosan tevékeny Országos Gyermekvédő Liga végeznek. A társadalomnak más köreiből is /"Országos Katolikus Nővédő Egyesület", "Lórántffy Zsuzsanna Egyesület" stb./ évek óta foly a patronage-tevékenység buzgó munkája.

Hibánk, hogy ezekről keveset tudunk. Természetes, hogy a ki a jótékonyság apostoli munkáját végzi, csendben dolgozik és nem szokott emberbaráti kötelességének teljesítésével dicsekedni.

b/ A mi a megfelelő intézeteket illeti, a jelenlegiekben is több száz gyermek minden nehézség nélkül azonnal elhelyezhető. Van 18 állami gyermekmenhelyünk. Rendszerint több emeletes, nagy épületek. Az Országos Gyermekvédő Ligának már is berendezett internatusai vannak Rákoskeresztúron, Soporonban és Kőbányán. Legközelebb fogják megnyitni a szegedi Árpád-otthont és építenek Trencsénben nagyobb intézetet. Most készült el Nagy-Szöllősen a züllött fiatalok részére berendezett állami internatus is. Egyes törvényhatóságok már is százazereket ajánlottak fel hasonló intézetek berendezésére. Az önkor-

mányzati tényezők és a társadalom széles rétegei több oldalról önként jelentkeznek, hogy segítségére legyenek az államnak. A f. év nyarán az egész országban több mint ezer nevelő szülő jelentkezett, a kiket az állami gyermekmenhelyek igazgatói alkalmasoknak találnak szigorú nevelés vezetésére. Ezek a családi élet körében fogják a zülléstől megóvni a székesfővárosnak azon kis csavargóit, a kik eddig zsebmetszők, szokásos tolvajok vagy üzletszerű orgazdák közt vagy még rosszabb társaságban menthetetlenül börtöntöltelékévé növekedtek fel.

Az intézeti nevelés céljaira nem szabad se fényesen berendezett javító intézeteket, se nagy gyári telepeket kívánni. Vezérlő gondolatom /és ebben a hivatott hatóságok velem teljesen egyetértenek/ az, hogy a züllött, nagyvárosi proletár gyermekek erkölcsi megújítására legalkalmasabbak a mezőgazdasági, szőlőművelési, kertészeti foglalkozások, távol a nagyvárosok azon életviszonyaitól, a melyek sokakat vittek a romlás útjára.

És ha mentési munkánk az egész vonalon nem lenne is egyszerre sikeres, jobb ha néhány száz gyermeket meg tudunk menteni, mintha valamennyit a fogházak útján az állam a zülléshez juttatja.

A társadalomnak pedig ezen a téren nem szabad szem elől téveszteni három nagy igazságot. Az egyik az /és épen ez adja meg a gyermekvédelmi munkának vonzó jellegét/, hogy míg a felnőtt elítéltek megjavítása érdekében kifejtett tevékenység terén még a legjobb lelkiüket is elhagyja a remény és helyet ad a csalódásnak, addig az elhagyott gyermekek megmentésének és az elbukott fiatalok felemelésének munkáját, legyen az bár megvalósíthatatlan eszmény, csüggedés nélkül végeznünk kell, mint az emberszeretet parancsolta kötelességet.⁵

A másik igazságot Széchenyi fejezte ki, amikor Stadium cz. munkájában utalt arra, hogy az emberszeretet rendszerint egyúttal a társadalomnak jogos érdekét is szolgálja. Sokan e téren csak nemes szívük parancsát követik. Ha azonban a dolgot mélyebben vizsgáljuk, szemünkbe ötlük, hogy ez az emberbaráti tevékenység egyúttal a

gyermek ezreit menti meg a tisztességes munkának, közülünk is százakat megóv attól, hogy ellenünk büntettek kövessenek el és egyúttal az államot, végeredményben ismét a dolgozó polgárokat megkíméli azoktól az óriási költségektől, melyeket a büntető eljárás lefolytatása és a börtönök építése és fentartása ma hazánkban is okoznak.

E szerint a fiatalok veszélyeztetett részének a nagy nemzeti munka számára való megmentése olyan gazdasági cél is, melyet az állam összes hivatott hatóságainak és a társadalom értelmes részének szemük előtt kell tartaniok.⁶ Amint Baernreither írja: "valóban a nemzeti erőfejlesztés, a nemzeti vagyon gyarapításának munkája ez".

Mindenki értheti, mit jelent ez abban az országban, melynek egyik legnagyobb fia azt mondta: olyan kevesen vagyunk, hogy még az apagyilkosnak is meg kellene kegyelmeznünk és melyből azóta a népességnek 1/18-ad része kivándorolt, ipara és mezőgazdasága pedig munkáshiánnyal küzd.

A magyar társadalom, a mely az utolsó évtizedekben annyit fejlődött és haladt, a kis magyar nemzet, mely a nemzeti munkaerő növelésére sokszorosan rá van utalva, ezeket az emberbaráti, mivelődési és gazdasági feladatokat bizonyára nem fogja szemé elől téveszteni.

Lábjegyzetek:

1. A részletes statisztikai táblázatokat, a melyeket kérésemre a magyar kir. Központi Statisztikai Hivatal nagyérdemű igazgatója dr. Vargha Gyula úr volt kegyes összeállíttatni, a Magyar Jogászegyleti Értekezések közt megjelenő nagyobb tanulmányomban teszem majd közzé.
2. Ennek lényegét kifejtettem a Budapesti Szemle 358. számában 31-43. l.

3. Már törvényhozási példák is vannak erre. Dániában 1905-ben némely bűncselekményekre nézve visszaállították a botbüntetést. Hazánkban az igazságügyi bizottság egyik tagja a "büntető novella" tárgyalása alkalmával néhány hét előtt hangoztatott hasonló óhajt.
4. Ezeket legelőször Észak-Amerika egyes államai valósították meg. Az idevágó új törvények ismertetése meghaladná e cikk kereteit, azt tehát más alkalomra kell fentartanom. E törvényeket és az új intézményeket számos amerikai és angol író ismerteti. A hazai közönség nagyobb része felvilágosítást szerezhet a következő két munkából: Baernreither: Jugendfürsorge und Strafrecht in Amerika /Leipzig, 1905/. Herr Das moderne amerikanische Bessersystem /Stuttgart, 1907/.
5. Puibaraud: Actes du Congrès pénitentiaire international de paris. /Melun 1897/ 475 és köv. l.
6. Baernreither: Jugendfürsorge und Strafrecht in den Vereinigten Staaten von Amerika /1905/ Előszó XII. l.